

"OILA VA GENDER" ILMIY-TADQIQOT INSTITUTI

MARKAZIY OSIYODA JAMIYAT, GENDER VA OILA

xalqaro ilmiy jurnali

*Society, Gender and Family in
Central Asia*
international academic peer reviewed journal

*Общество, гендер и семья в
Центральной Азии*
международный научный рецензируемый журнал

2024/4 (13)

Jurnalga Toshkent shahar Matbuot va axborot boshqarmasining 2021-yil 18-iyundagi 0996-sonli "Ommaviy axborot vositasi davlat ro'yxatidan o'tkazilganligi to'g'risida guvohnoma"si olingan.

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasining dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar RO'YXATI (2019)ga pedagogika, psixologiya, tarix va falsafa fanlari bo'yicha doktorlik dissertatsiyalari himoyasi uchun ilmiy maqolalar e'lon qilinishi mumkin bo'lgan jurnal sifatida ro'yxatga olingan.

DOI: 26739/2118-9998

ISSN 2049-3630

TOSHKENT

TAHRIR HAY'ATI RAISI:

EGAMBERDIYEVA Nodira Melibayevna (*Bosh muharrir*) – *pedagogika fanlari doktori, professor.*

TAHRIR HAY'ATI A'ZOLARI:

NARBAYEVA Tanzila Kamalovna – *sotsiologiya fanlari doktori, professor.*
SAIDOVA Galina Karimovna – *iqtisodiyot fanlari doktori, professor.*
SHOUMAROV G'ayrat Baxramovich – *psixologiya fanlari doktori, professor.*
ABDURAMANOV Xamid Xudaybergenovich (*Bosh muharrir o'rinbosari*) – *iqtisodiyot fanlari doktori, professor.*
BEKMURADOV Adham Sharipovich – *iqtisodiyot fanlari doktori, professor.*
MA'RUFOVA Gulnora Mahmudovna – *Oliy Majlis Senatining Xotin-qizlar va gender tenglik masalalari qo'mitasi a'zosi, senator.*
MUSURMANOVA Aynisa Musurmanovna – *pedagogika fanlari doktori, professor.*
RAHIMOVA Nigina Xayrullayevna – *iqtisodiyot fanlari doktori, professor.*
SAIDOV Akmal Xolmatovich – *yuridik fanlari doktori, professor.*
YAKUBJANOVA Dilobar Batirovna – *pedagogika fanlari doktori, dotsent.*
TASHMUXAMEDOVA Diloram Gafurjanovna – *tibbiyot fanlari nomzodi.*
ZOXIDOV Azamat Azamjonovich – *iqtisodiyot fanlari doktori, professor.*
ZIYAYEV Azamad Xamidovich – *tarix fanlari doktori, professor.*
ABDUSAMATOV Xasanboy Usmonjon o'g'li – *psixologiya fanlari doktori.*
TO'RAQULOV Ulug'bek Xolbutayevich – *pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)*

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ РЕДАКЦИОННОЙ КОЛЛЕГИИ:

Эгамбердиева Нодира Мелибаевна (*Главный редактор*) – *доктор педагогических наук, профессор.*

ЧЛЕНЫ РЕДАКЦИОННОЙ КОЛЛЕГИИ:

Нарбаева Танзила Камаловна – *доктор социологических наук, профессор.*
Сандова Галина Каримовна – *доктор экономических наук, профессор.*
Шоумаров Гайрат Бахрамович – *доктор психологических наук, профессор.*
Абдураманов Хамид Худайbergenovich (*Заместитель главного редактора*) – *доктор экономических наук, профессор.*
Бекмуратов Адхам Шарипович – *доктор экономических наук, профессор.*
Маъруфова Гулнора Махмудовна – *сенатор, член Комитета Сената Олий Мажлиси по вопросам женщины и гендерного равенства.*
Мусурманова Айниса Мусурмановна – *доктор педагогических наук, профессор.*
Рахимова Нигина Хайруллаевна – *доктор экономических наук, профессор.*
Сандов Акмал Холматович – *доктор юридических наук, профессор.*
Якубжанова Дилобар Батировна – *доктор педагогических наук, доцент.*
Ташмухамедова Дилорам Гафуржановна – *кандидат медицинских наук.*
Зохилов Азамат Азамjonovich – *доктор экономических наук, профессор.*
Зияев Азамат Хамидович – *доктор исторических наук, профессор.*
Абдусаматов Хасанбой Усмонjon угли – *доктор психологических наук.*
Туракулов Улугбек Холбутаевич – *доктор философии педагогических наук (PhD)*

THE CHAIRMAN OF THE EDITORIAL BOARD:

Egamberdiyeva Nodira Melibayevna
(*Editor-in-Chief*) – *Doctor of Pedagogical sciences, Professor.*

MEMBERS OF THE EDITING BOARD:

Narbayeva Tanzila Kamalovna – *Doctor of Sociological sciences, Professor.*
Saidova Galina Karimovna – *Doctor of Economic sciences, Professor.*
Shoumarov Ghayrat Bakhramovich – *Doctor of Psychological sciences, Professor.*
Abduramanov Khamid Khudaybergenovich (*Deputy Editor-in-Chief*) – *Doctor of Economic sciences, Professor.*
Bekmuradov Adkham Sharipovich – *Doctor of Economic sciences, Professor.*
Marufova Gulnora Makhmudovna – *Senator, Member of the Senate Committee of the Oliy Majlis on Women and Gender Equality.*
Musurmanova Aynisa Musurmanovna – *Doctor of Pedagogical sciences, Professor.*
Rakhimova Nigina Khayrullayevna – *Doctor of Economic sciences, Professor.*
Saidov Akmal Kholmatovich – *Doctor of Juridical sciences, Professor.*
Yakubjanova Dilobar Batirovna – *Doctor of Pedagogical sciences, Associate Professor.*
Tashmukhammedova Diloram Ghafurjanovna – *Candidate of Medical sciences.*
Zokhidov Azamat Azamjonovich – *Doctor of Economic sciences, Professor.*
Ziyayev Azamad Khamidovich – *Doctor of Historical sciences, Professor.*
Abdusamatov Khasanboy Usmonjon ugli – *Doctor of Psychological Sciences.*
Torakulov Ulugbek Holbutayevich – *Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD)*

XALQARO TAHRIR HAY'ATI:

Doktor Rashmini Koparkar,
Rossiya va Markaziy Osiyoni o'rganish markazi dotsenti
Xalqaro tadqiqotlar maktabi,
Javoharlal Neru universiteti,
Nyu-Dehli, Hindiston

Artamonova Yekaterina Iosifovna,
Chelyabinsk davlat madaniyat instituti,
pedagogika fanlari doktori, professor

Doktor Priti Kesavan,
Texnologiya fakulteti boshlig'i,
London biznes va moliya maktabi,
Singapur

МЕЖДУНАРОДНАЯ РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Доктор Рашмини Копаркар,
Доцент Центра исследований России и Центральной Азии,
Школа международных исследований,
Университет Джавахарлала Неру,
Нью-Дели, Индия

Артамонова Екатерина Иосифовна,
Челябинский государственный институт культуры,
доктор педагогических наук,
профессор

Доктор Прити Кесаван,
Руководитель Технологического факультета
Лондонская школа бизнеса и финансов, Сингапур

INTERNATIONAL EDITORIAL BOARD:

Dr. Rashmini Koparkar
Assistant Professor
Centre for Russian and Central Asian Studies
School of International Studies
Jawaharlal Nehru University
New Delhi, India

Artamonova Yekaterina Iosifovna
Chelyabinsk State Institute of Culture
Doctor of Pedagogical Sciences,
Professor

Dr. Preethi Kesavan
Head, School of Technology
London School of Business and Finance, Singapore

SOTSILOGIYA

Zaitov E.X. O‘zbekistonda mahalla institutining mustaqillik yillaridagi rivojlanishi.....	4
Imomnazarov H.I. Yosh oilalarda ijtimoiy munosabatlar: muammolar va ularning yechimi	9
Usmonova R.M. Xotin-qizlarning norasmiy bandligini ijtimoiy jihatdan tadqiq etishdagi ilmiy yondashuvlar	15
Abdiraimova Sh.A. Uzoq umr ko‘ruvchilarga xizmat ko‘rsatish sohasini rivojlantirish yo‘nalishlari	22

OILA VA JAMIYAT

Saydivaliyeva X.X. “Ayollar huquqlari” va “gender tengligi” tushunchalari: o‘zaro munosabat va farqlar.....	29
Abdullaxo‘jayev A. Ibrat matbaachiligining vujudga kelishi va jadid g‘oyalarining yoyilishidagi ahamiyati.....	37
Xolmuratova M.M. O‘smirlarning pulga bo‘lgan munosabatida jamiyatning ijtimoiy-psixologik ta’siri.....	45
Hashimova G.I. Harbiy xizmatchilarning ijtimoiy-huquqiy himoya qilishning faol shakllari va ijtimoiy-huquqiy himoyasi tizimi.....	50
Sattarova Sh.Q. Pedagoglar faoliyatida pozitiv fikrlashning ilmiy-nazariy asoslari	55

PSIXOLOGIYA

Mahkamova D.B. Xotin-qizlar professional ijtimoiy moslashuvining psixologik aspektlari.....	60
Ishonkulova N.I. Oilaviy munosabatlarda destruktiv nizolar namoyon bo‘lishining psixologik xususiyatlari	68
Askarova G. Development of coping behavior	73
Nazarova M.Y. Zo‘ravonlikka uchragan ayollarning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari.....	77
Jumabekov Z.X. G‘arb faylasuflari qarashlarida hasad muammosining o‘rganilganlik holati.....	83
Sadullayeva J.I. Tadqiqotlarda ayollar migratsiyasining oilaviy munosabatlarga ta’siri o‘rganilganligi.....	90

PEDAGOGIKA

Mavlonov B.B. O‘smirlarning hushyorlik va ogohlik fazilatlarini rivojlanishida oiladagi tarbiya usullarining o‘rni.....	94
Nomozova O‘.A. Oilada er va xotin nutqidagi gender jihatlarining oilaviy munosabatlarga ta’siri	100
Qurbonova B.N. Mustaqil ta’lim jarayonida talabalarning ijodkorligini shakllantirish	105
Axmedova D.X. Interfaol ta’lim jarayonida rag‘batlantirishning gender yondashuvi va uning o‘ziga xos xususiyatlari.....	111
Yakubov O.T. Farzand tarbiyasida ota-onaning asosiy vazifalari va funksiyalari	119

ILMIY YANGILIKLAR VA TAHLILLAR

Abdulazizova N.B. Ayollarning pensiya ta’minoti masalasini yechish yo‘llari: ilg‘or tajriba va zamonaviy tendensiyalar.....	124
--	-----

Xolmuratova Mahbuba Maxmudovna,
Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti
Pedagogika va psixologiya fakulteti
Amaliy psixologiya kafedrası o'qituvchisi

O'SMIRLARNING PULGA BO'LGAN MUNOSABATIDA JAMIYATNING IJTIMOIIY- PSIXOLOGIK TA'SIRI

Annotatsiya. Mazkur maqolada o'smirlarning pulga bo'lgan munosabatida jamiyatning ijtimoiy-psixologik ta'siri o'rganilgan. O'smirlarning iqtisodiy tushunchalarini shakllantiruvchi asosiy ijtimoiy omillar, oilaviy muhit, ta'lim tizimi va atrof-muhitning ahamiyati tahlil qilingan. Shuningdek, ularning pulga bo'lgan shaxsiy munosabati va bu munosabatga ta'sir etuvchi jamiyatning ijtimoiy va madaniy jarayonlari o'rganilgan.

Tayanch so'zlar: o'smirlar, pulga munosabat, ijtimoiy-psixologik ta'sir, iqtisodiy ong, jamiyat, oilaviy muhit, ijtimoiy omillar.

Аннотация. В статье изучено социально-психологическое влияние общества на отношение подростков к деньгам. Проанализированы основные социальные факторы, формирующие экономические представления подростков, включая семейную среду, систему образования и окружающую среду. Также изучено их личное отношение к деньгам и социальные и культурные процессы в обществе, влияющие на это отношение.

Ключевые слова: подростки, отношение к деньгам, социально-психологическое влияние, экономическое сознание, общество, семейная среда, социальные факторы.

Annotation. The article examines the socio-psychological influence of society on adolescents' attitudes toward money. The main social factors that shape the economic perceptions of adolescents, including the family environment, the education system and the environment are analyzed. Additionally, their personal attitudes toward money and the social and cultural processes in society affecting these attitudes are explored.

Keywords: adolescents, attitude toward money, socio-psychological influence, economic consciousness, society, family environment, social factors.

Kirish. Insonlarning hayotida pulning paydo bo'lishi iqtisodiy aloqalar va ijtimoiy hayotning rivojlanishida muhim o'rin tutadi. Avvalgi zamonlarda odamlar o'zaro almashinuvni tovarlar yoki xizmatlar orqali amalga oshirgan bo'lsa, pulning yaratilishi bu jarayonni yanada soddalashtirdi va samarali qildi. Pulning paydo bo'lishi insoniyatga iqtisodiy sivilizatsiyaning yangi bosqichiga o'tish imkoniyatini berdi, bu esa mehnatni taqsimlash, kooperatsiya va kapitalning rivojlanishiga yo'l ochdi. Bugungi kunda pulning

turli shakllari – naqd pul, plastik kartalar, elektron pul tizimlari va raqamli valyutalar insonlar hayotiga chuqur kirib borib, iqtisodiy faoliyatni osonlashtirishga xizmat qilmoqda¹.

Yuqoridagi iqtisodiy funksiyalar bilan birga, pul odamlarning psixikasiga ta'sir ko'rsatib, uning

¹ Полухина О.П. Психология денег как объект психологических исследований // Финансы России в условиях глобализации. Материалы IV Международной научно-практической конференции, приуроченной ко «Дню финансиста – 2019». — 2019. — С. 26-31.

kognitiv, emotsional va xulq-atvor komponentlarini o'zgartirdi va natijada ular iqtisodiy psixologiya kabi soha predmetiga aylanadi². Psixologik nuqtayi nazardan olib qaralganda, pul odamlarning onglari orqali mavjud bo'lgan, ularni subyektiv shaxsiy ma'nosi bilan to'ldirgan, verbal tarzda ifodalangan, emotsional ranglangan va obyektivlashtirilgan tasavvurlar, belgilar hisoblanadi.

Pul psixologiyasi iqtisodiy psixologiyaning tarmoqlaridan biri bo'lib, odamlarning pullarga bo'lgan munosabatining psixologik jihatlarini, moliyaviy qarashlar va xulq-atvor modellari shakllanishini o'rganadi. Ushbu bilim sohasi hozirgi kunda O.S.Deyneka, A.B.Fyenko, L.B.Salixova, V.P.Poznyakov va E.V.Poznyakova, A.O.Rabinovich, S.A.Svetkova, M.A.Vinokurov, A.D.Karynshev, T.D.Burmenko, E.A.Ivanova, E.I.Gorbacheva, N.A.Juravleva, A.B.Kupreychenko, M.Yu. Semyonov va boshqa zamonaviy tadqiqotchilar tomonidan faol ravishda ishlab chiqilmoqda.

Pul psixologiyasi iqtisodiy psixologiyaning tarmoqlaridan biri bo'lib, odamlarning pulga bo'lgan munosabatining psixologik jihatlarini, moliyaviy qarashlar va xulq-atvor modellari shakllanishini o'rganadi. Ushbu bilim sohasi hozirgi kunda O.S.Deyneka, A.B.Fyenko, L.B.Salixova, V.P.Poznyakov va E.V.Poznyakova, A.O.Rabinovich, S.A.Svetkova, M.A.Vinokurov, A.D.Karynshev, T.D.Burmenko, E.A.Ivanova, E.I.Gorbacheva, N.A.Juravleva, A.B.Kupreychenko, M.Yu. Semyonov va boshqa zamonaviy tadqiqotchilar tomonidan faol ravishda ishlab chiqilmoqda.

O'smirlik davri — shaxsiyat rivojlanishining eng muhim bosqichlaridan biri bo'lib, aynan shu davrda o'smirlar o'zining dunyoqarashi, ijtimoiy mavqeyi, qadriyatlar va o'zini anglashida muhim o'zgarishlarni boshdan kechiradilar. Bu davrda shaxsning psixologik va ijtimoiy rivojlanishida turli omillar, jumladan, oilaviy va jamiyatdagi iqtisodiy sharoitlar, madaniy qadriyatlar va shaxsiy xususiyatlar katta ta'sir ko'rsatadi. Ayniqsa, o'smirlarning pulga bo'lgan munosabati va bu munosabatning shakllanishi, ularda iqtisodiy ongning rivojlanishi jamiyat va ijtimoiy guruhlar bilan o'zaro aloqaning muhim tarkibiy qismiga aylanadi. O'smirlarning pulga bo'lgan munosabati

² Голубева Е.В. Отношение к деньгам у людей с разным уровнем дохода // Омский научный вестник. — 2010. — № 3. — С.136-139.

nafaqat shaxsiy ehtiyojlar va iqtisodiy farovonlikni ta'minlash vositasi sifatida, balki ijtimoiy mavqe va o'zini ifoda etish, o'z shaxsiyatini boshqalar bilan solishtirish va o'z o'rnini topish usuli sifatida ham namoyon bo'ladi.

O'smirlik davrida shaxsning ijtimoiy, iqtisodiy va psixologik rivojlanishiga bo'lgan ta'sirlar, albatta, murakkab va ko'p qirrali bo'ladi. Bir tomondan, o'smirlar hayotida oilaviy ta'sirlar, ota-onaning moliyaviy holati va ularning iqtisodiy qarashlari katta rol o'ynaydi. Ikkinchi tomondan, o'smirlarning jamiyatdagi o'rnini, ularning do'stlari, tengdoshlari bilan aloqalari, ommaviy axborot vositalarining ularning iqtisodiy ongiga ta'siri kabi ijtimoiy omillar ham o'smirlarning pul haqidagi tasavvurlariga ta'sir ko'rsatadi. Bu jarayonlarning barchasi ularning pulga bo'lgan munosabatini hamda iqtisodiy faoliyatni tushunish darajasini belgilaydi³.

Maqsad va uni asoslash. O'smirlarning pulga bo'lgan munosabatini o'rganishning maqsadi — bu yoshlarning pulga bo'lgan munosabati va tasavvurlari qanday shakllanishini, bu tasavvurlarning ularning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishiga qanday ta'sir ko'rsatishini tahlil qilishdir⁴.

O'smirlik davri shaxsning iqtisodiy va ijtimoiy tushunchalari shakllanadigan eng muhim davrlardan biri hisoblanadi. Pulga bo'lgan munosabat faqat shaxsiy emas, balki ijtimoiy omillarga bog'liq bo'lib, bu o'rganish orqali o'smirlarning shaxsiy rivojlanishi va ularning iqtisodiy faoliyatga bo'lgan munosabatini chuqurroq tushunish imkoni yaratiladi. Shuningdek, nazariy tadqiqot jamiyatdagi oilaviy muhit, ta'lim tizimi, ommaviy axborot vositalari va ijtimoiy madaniyat kabi omillarning o'smirlarning pulga bo'lgan qarashlariga ta'sirini aniqlashga yo'naltirilgan. Bu, o'z navbatida, ularning iqtisodiy ongini shakllantirish va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashda muhim o'rin tutadi. O'smirlarning pulga bo'lgan munosabati ularning o'zaro aloqalariga, ijtimoiy mavqelarini anglashlariga hamda kelajakdagi iqtisodiy faoliyatiga sezilarli ta'sir qiladi. Bu jarayonlar yoshlarning psixologik va shaxsiy rivojlanishiga katta ahamiyatga ega.

³ Лазарев В. (2018). Влияние семейных ценностей на формирование финансовых представлений у подростков. Психология и семья, 11(2), 78-85.

⁴ Робертсон А. (2020). The role of socio-economic factors in adolescent financial socialization. International Journal of Social Psychology, 48(6), 150-165.

Shu bilan birga, o'smirlarning pulga bo'lgan munosabati va tasavvurlari, ularning oilaviy ta'limi, jamiyatdagi iqtisodiy vaziyat va o'smirlarning ijtimoiy doirasi kabi omillar bilan chambarchas bog'liqdir. Bu omillar ularning pulni qanday tushunishi va uning hayotdagi o'rnini qanday baholashi haqida ma'lumot beradi.

Bir qator xalqaro va rus olimlari o'smirlarning pul haqidagi tasavvurlarini o'rganishga alohida e'tibor qaratgan. Masalan, rossiyalik olim M.S.Smironova o'smirlarning pulga bo'lgan munosabatini ularning shaxsiy rivojlanishi va jamiyatdagi mavqeyi bilan bog'lab o'rgangan. Uning tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, o'smirlar pulni o'z ijtimoiy holatini mustahkamlash vositasi sifatida qaraydilar. O'smirlarning iqtisodiy tasavvurlari ularning o'ziga bo'lgan ishonchini shakllantirishga hamda jamiyatda o'z o'rnini muvaffaqiyatli topishga yordam beradi⁵.

B.Yu.Karpov o'smirlarning pul haqidagi tasavvurlarini o'rganib, bu tasavvurlar ularning kommunikativ ko'nikmalari va shaxsiy o'sishiga qanday ta'sir qilishini tahlil qilgan. U o'smirlarning pulni jamiyatdagi muvaffaqiyatning ko'rsatkichi sifatida ko'rishlari, ularning shaxsiy motivatsiyasi va o'zgarishlarga bo'lgan ehtiyojlarini shakllantirishi mumkinligini aniqlagan⁶.

Shuningdek, N.S.Frolov ham o'smirlar orasida pulga bo'lgan munosabatni o'rganib, bu munosabatlarning ijtimoiy-iqtisodiy muhit bilan chambarchas bog'liqligini ta'kidlagan. Uning fikricha, o'smirlarning pulga bo'lgan tasavvurlari ularning kelajakdagi ijtimoiy mavqeyi va iqtisodiy faoliyatini shakllantiradi⁷.

Nazariy tahlilimizning maqsadi – o'smirlarning pulga munosabati hamda pul haqidagi tasavvurlarini o'rganish, ularning bu tasavvurlarni qanday shakllantirishini va ular orqali shaxsiy va ijtimoiy hayotdagi o'zgarishlarni tushunishdir.

Ilmiy muammoning tavsifi va yechimi.

O'smirlik davri – insonning shaxsiy va psixologik

⁵ Смородина, М.С. (2019). Социально-психологическое восприятие денег среди подростков. Вестник психологии, 18(3), 92-104.

⁶ Капов, Б.Ю. (2020). Психология финансового поведения подростков: факторы и мотивация. Психология образования и воспитания, 25(4), 42-56.

⁷ 10.Фролов, Н.С. (2018). Психологические особенности восприятия финансов подростками. Психология и экономика, 22(1), 56-70.

rivojlanishida eng muhim bosqichlardan biri bo'lib, aynan shu davrda o'smirlar o'zligini anglash, o'zaro munosabatlar va jamiyatdagi o'zni haqida aniq tasavvurlarga ega bo'la boshlaydilar. Bu jarayonda pulning roli va o'smirlarning pul haqidagi tasavvurlari katta ahamiyatga ega. O'smirlar uchun pul, nafaqat moddiy qiymatga ega bo'lgan resurs, balki ijtimoiy mavqe, o'z-o'zini anglash va kelajakdagi ijtimoiy muvaffaqiyatning ko'rsatkichi sifatida ham qaraladi.

Jamiyatning o'smirlarning pulga bo'lgan munosabatiga ta'siri shundaki, iqtisodiy ijtimoiylashuv jarayonida ular pulga nisbatan ijtimoiy normalar, qadriyatlar va qarashlarni o'zlashtiradilar.

O'smirlarning pulga bo'lgan munosabatini shakllantiruvchi ba'zi omillar:

1. Yashash joyi. Periferik hududlarda yashash pulni zavq va ishonch hissini beruvchi obyekt sifatida qabul qilishga olib keladi. Katta shaharlar o'smirlarining moliyaviy jihatdan odatda xotirjam va ishonchli bo'lishi kuzatiladi.

2. Jinsiy qarash. Qizlar uchun pul ko'proq terapevtik funksiyani bajaradi, o'g'illar esa pullar tufayli xavotirni his qilishadi va ularga nisbatan salbiy munosabatda bo'lishadi.

3. Ota-onalar. Ota-onalar iqtisodiy ijtimoiylashuvning muhim agentlari hisoblanadi, ular moliyaviy manbalar manbayi sifatida faoliyat yuritib, sarf-xarajatlar ustidan nazoratni amalga oshiradilar.

4. To'langan mehnat tajribasi. To'langan mehnat faoliyati tajribasiga ega bo'lgan o'smirlarda pulga bo'lgan munosabatdagi ziddiyatlar darajasi o'zi daromad topmagan o'smirlarga qaraganda pastroq bo'ladi.

Shuningdek, o'smirlar uchun jamiyatning yuqori ahamiyati iqtisodiy ijtimoiylashuv jarayonida ularning iqtisodiy xulq-atvorining mamlakat iqtisodiyotiga katta ta'sir ko'rsatishini tushunishga yordam beradi⁸.

Birinchiidan, o'smirlar pulni moddiy qiymat va to'lov vositasi sifatida ko'rishadi, biroq bu tasavvurlar ularning o'zaro ijtimoiy aloqalari va

⁸ Миронова Т.Ю. Социально-психологические особенности экономической социализации подростков и юношей. Специальность: 19.00.05 – социальная психология. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата психологических наук. – Курск, 2013.

shaxsiy rivojlanishiga ta'sir qiladi. O'smirlar o'ziga ishonch hosil qilish va jamiyatda o'z o'rnini topishda pulni bir vosita sifatida qabul qiladilar. Ularning pul haqidagi tasavvurlari oilaviy ta'lim, jamiyatning iqtisodiy vaziyati, o'z atrofidagi odamlarning pulga bo'lgan munosabati va boshqa tashqi omillarga asoslanadi.

Ikkinchidan, o'smirlarning pulga bo'lgan tasavvurlari turli ijtimoiy va psixologik omillar orqali shakllanadi. Masalan, oilaviy sharoitlar, jamiyatdagi iqtisodiy ta'sirlar, o'smirning shaxsiy qiymatlari va uning pulni qanday qabul qilishi bu jarayonlarni belgilaydi. O'smirlar pulni o'zining ijtimoiy mavqeini belgilovchi vosita sifatida ko'rishlari mumkin, bu esa ular uchun iqtisodiy faoliyat va jamiyatdagi muvaffaqiyatni ta'minlashning asosiy mexanizmi bo'lishi mumkin⁹.

O'smirlarning pul haqidagi tasavvurlarini o'rganish va tahlil qilishda bir nechta yondashuvlar mavjud. Ularning har biri o'smirlarning pulga bo'lgan munosabatini shakllantiruvchi asosiy omillarni tushunishga yordam beradi.

O'smirlarning pul haqidagi tasavvurlarini o'rganishda psixologik yondashuvlar alohida ahamiyatga ega. Bu yondashuv o'smirlarning ichki dunyosini, o'z-o'zini anglashi hamda pulni ijtimoiy muvaffaqiyatni ta'minlash vositasi sifatida qabul qilishini tushunishga yordam beradi. Shuningdek, psixologik nuqtayi nazardan, o'smirlarning pul haqidagi tasavvurlari ularning shaxsiy o'sishiga, ijtimoiy aloqalariga va kelajakdagi iqtisodiy faoliyatlariga qanday ta'sir qilishini o'rganish muhimdir¹⁰.

Pul haqidagi tasavvurlar nafaqat shaxsiy, balki ijtimoiy omillarga ham bog'liq. Jamiyatdagi iqtisodiy vaziyat, oilaviy ta'lim va o'smirlarning ijtimoiy doirasi ular uchun pulning ijtimoiy qadriyatlarini shakllantiradi. Shu sababli, o'smirlarning pul haqidagi tasavvurlari ijtimoiy kontekstda tahlil qilinishi kerak¹¹. Tadqiqotlarda o'smirlarning oilaviy sharoitlari, jamiyatdagi iqtisodiy muhit va ularning o'rtasidagi bog'liqlikni ko'rsatadigan ijtimoiy-psixologik tahlil amalga oshirilishi lozim.

⁹ O'sha joy.

¹⁰ Смит, М. (2019). Money attitudes and their development in adolescents: A psychological perspective. *Journal of Adolescent Psychology*, 45(2), 215-227.

¹¹ Федоров, С. (2019). Роль культуры и образования в формировании отношения подростков к деньгам. *Психология образования*, 34(3), 93-100.

O'smirlarning pul haqidagi tasavvurlarini empirik jihatdan o'rganish, ularning o'zaro munosabatlari va qarorlarini tahlil qilishni o'z ichiga oladi. Tadqiqotlarda so'rovnomalar, intervyular, psixologik testlar va boshqa metodlardan foydalanish mumkin. Bu usul yordamida o'smirlarning pulga bo'lgan munosabati va bu munosabatlarning ularning ijtimoiy va shaxsiy rivojlanishiga qanday ta'sir qilishini aniqlash mumkin bo'ladi.

O'smirlarning pul haqidagi tasavvurlari ularning kelajakdagi iqtisodiy faoliyatiga ta'sir qiladi. Pulning o'smirlarning hayotidagi o'rni va qiymati ularning shaxsiy o'sishiga va ijtimoiy rivojlanishiga ham bog'liq. Shuning uchun o'smirlarning pul haqidagi tasavvurlarini o'rganishda ularning ijtimoiy va iqtisodiy rivojlanishiga ta'sir etuvchi asosiy omillarni ko'rsatish zarur.

Yakuniy qism. O'smirlarning pulga bo'lgan munosabatida jamiyatning ijtimoiy-psixologik ta'siri katta ahamiyatga ega. Iqtisodiy ijtimoiylashuv jarayonida o'smirlar jamiyatdagi iqtisodiy normativlar, qadriyatlar va jamiyatda pulning roli to'g'risidagi tasavvurlarni o'zlashtiradilar. Bu jarayon, o'z navbatida, ularning pulga nisbatan munosabati va moliyaviy xulq-atvorlarini shakllantiradi. Jamiyatning iqtisodiy tizimi, ijtimoiy muloqot, oilaviy qadriyatlar va turmush sharoitlari kabi omillar o'smirlarning pulga bo'lgan qarashlarini, unda qanday funksiyalar ko'rishlarini belgilaydi.

Shuningdek, jamiyatda o'smirlar o'rtasida pulning roli va ahamiyati haqida mavjud bo'lgan ijtimoiy normativlar va qoidalar ular uchun muhim yo'nalishlarni belgilaydi. O'smirlar o'zlarining moliyaviy odatlarini, xulq-atvorlarini va iqtisodiy qarorlarini shakllantirishda jamiyatning boshqa a'zolari, jumladan, ota-onalari, do'stlari, ustozlari va boshqa ta'sir ko'rsatuvchi shaxslar bilan muloqot orqali ko'plab o'rnaklarni o'rganadilar.

Bundan tashqari, o'smirlarning iqtisodiy ijtimoiylashuvi va jamiyatning ta'siri ularning moliyaviy ongini, pulga bo'lgan hissiy munosabatlarini va stressni bartaraf etishdagi ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Shuning uchun o'smirlarning pulga bo'lgan munosabatini ijobiy tomonga o'zgartirish uchun jamiyatda ongli va ma'naviy yo'nalishlar, ijtimoiy dasturlar, o'qituvchilar va ota-onalar tomonidan

tashkil etilgan qo'llab-quvvatlash tizimlari muhim ahamiyatga ega.

Jamiyatning ijtimoiy-psixologik ta'siri, shuningdek, o'smirlarning moliyaviy qobiliyatlari va ularning kelajakdagi iqtisodiy muvaffaqiyatlari uchun muhim poydevor bo'lib xizmat qiladi. O'smirlarning to'g'ri iqtisodiy qarorlar qabul qilish va ularning kelajakdagi pulga bo'lgan munosabatini sog'lom tarzda shakllantirishda jamiyatning roli nihoyatda katta.

Olimlarning tadqiqotlari, o'smirlarning pulga bo'lgan munosabatining o'ziga xos ijtimoiy va psixologik omillarga asoslanganini ko'rsatadi. Ushbu omillar o'smirlar o'ziga bo'lgan ishonchni rivojlantirish, ijtimoiy munosabatlarni o'zgartirish va shaxsiy qarorlarni qabul qilishda muhim ahamiyatga ega.

Tadqiqotlardan kelib chiqadigan xulosalar shuni ko'rsatadiki, o'smirlar pulga nisbatan ijobiy

va salbiy munosabatlarni o'rganishda oila, ta'lim, va jamoat muhitiga alohida e'tibor qaratishi zarur. Pulning ijtimoiy ahamiyati – uning atrofdagi munosabatlarga, shaxsning rivojlanishga ta'sirini tushunish, o'smirlar uchun qiyinchiliklardan saqlanish va muvaffaqiyatga erishishda muhimdir.

Shuningdek, o'smirlar pulni faqat moddiy ahamiyatga ega manba emas, balki ijtimoiy ifoda va shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishni belgilaydigan muhim resurs sifatida qabul qilishlari kerak. Bu, o'z navbatida, ularning iqtisodiy va ijtimoiy faoliyatda muvaffaqiyatga erishishlariga yordam beradi.

Umuman olganda, o'smirlarning pulga bo'lgan tasavvurlarini shakllantirishda ijtimoiy va psixologiyaviy omillarni inobatga olish muhim ahamiyatga ega. Tadqiqotlar bu tasavvurlarni to'g'ri shakllantirish, o'smirlarning umumiy ijtimoiy va shaxsiy rivojlanishini dastaklashda muhim bir qadam hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Капров Б.Ю. (2020). Психология финансового поведения подростков: факторы и мотивация. *Психология образования и воспитания*, 25(4), 42-56.
2. Ким Х. (2020). The impact of social environments on adolescents' financial perceptions. *Journal of Youth and Society*, 10(4), 103-118.
3. Лазарев В. (2018). Влияние семейных ценностей на формирование финансовых представлений у подростков. *Психология и семья*, 11(2), 78-85.
4. Миронова Т.Ю. Социально-психологические особенности экономической социализации подростков и юношей. Специальность: 19.00.05 – социальная психология. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата психологических наук. – Курск, 2013.
5. Полухина О.П. Психология денег как объект психологических исследований // Финансы России в условиях глобализации. Материалы IV Международной научно-практической конференции, приуроченной ко «Дню финансиста – 2019». — 2019. — С. 26-31.
6. Робертсон А. (2020). The role of socio-economic factors in adolescent financial socialization. *International Journal of Social Psychology*, 48(6), 150-165.
7. Смит М. (2019). Money attitudes and their development in adolescents: A psychological perspective. *Journal of Adolescent Psychology*, 45(2), 215-227.
8. Смирнова М.С. (2019). Социально-психологическое восприятие денег среди подростков. *Вестник психологии*, 18(3), 92-104.
9. Федоров С. (2019). Роль культуры и образования в формировании отношения подростков к деньгам. *Психология образования*, 34(3), 93-100.
10. Фролов Н.С. (2018). Психологические особенности восприятия финансов подростками. *Психология и экономика*, 22(1), 56-70.

“OILA VA GENDER” ILMIIY-TADQIQOT INSTITUTI
НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ «СЕМЬЯ И ГЕНДЕР»
“FAMILY AND GENDER” RESEARCH INSTITUTE

MARKAZIY OSIYODA JAMIYAT,
GENDER VA OILA

Общество, гендер и семья в Центральной Азии
Society, Gender and Family in Central Asia

xalqaro ilmiy jurnali

международный научный журнал

international academic journal

2024/4 (13)

DOI: 26739/2118-9998

Jurnalga Toshkent shahar Matbuot va axborot boshqarmasining 2021-yil 18-iyundagi 0996-sonli
“Ommaviy axborot vositasi davlat ro‘yxatidan o‘tkazilganligi to‘g‘risida guvohnoma”si olingan.

*Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasining
dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar RO‘YXATI (2019)ga
pedagogika, psixologiya, tarix va falsafa fanlari bo‘yicha doktorlik dissertatsiyalari himoyasi uchun
ilmiy maqolalar e‘lon qilinishi mumkin bo‘lgan jurnal sifatida ro‘yxatga olingan.*

MUASSIS:

“Oila va gender” ilmiy-tadqiqot instituti

JURNAL TAHRIRIYATI:

Bosh muharrir: **Egamberdiyeva N.**

Bosh muharrir o‘rinbosari: **Musurmanova A.**

Mas‘ul kotib: **Mavlonov B.**

Muharrirlar: **Yunusov U., Nomozova O‘.,
Razzakova N., Sobirova E.,
Jabborov U.**

Sahifalovchi: **Umaraliyev Z.**

Dizaynerlar: **Abdullayev L., Sobirov F.**

Web dizaynerlar: **Yakubov O., Alimova Z.**

Jurnaldagi materiallardan foydalanilganda mualliflik huquqini e‘tiborga olgan holda jurnalga havola berilishi shart.

Jurnalga kiritilgan maqola materiallari mazmuni mualliflarning shaxsiy ilmiy-nazariy yondashuvi va qarashi sifatida talqin qilinadi.

1940

Nashriyot ro‘yxat raqami № 1043191. 24.09.2021-y.

Bosishga ruxsat etildi: 27.12.2024.

“Times New Roman” garniturası. Qog‘oz bichimi: 60x84 1/8

Nashriyot bosma tabog‘i 7,2.

100000, Toshkent shahri, Mirzo Ulug‘bek tumani,

M.Ismoilıy ko‘chasi 1-G uy.